

Hamza Memišević, MA
Gradska uprava Grada Sarajeva /
City of Sarajevo Administration
hamzamemisevic@gmail.com

OD NAČERTANIJA DO SLOBODANA MILOŠEVIĆA¹

FROM *THE NAČERTANIJE* TO SLOBODAN MILOŠEVIĆ²

Sveopći porast zanimanja za ratove na području bivše Jugoslavije, kao i adekvatan broj bibliografskih jedinica izostali su u slučaju Slobodana Miloševića, najznačajnijeg političkog aktera 90-ih godina na prostorima bivše Jugoslavije. Razlozi za nedostatak adekvatnih istraživanja su mnogobrojni, ali najvažniji uzrok treba tražiti u činjenici da eksplanacija Slobodana Miloševića zahtijeva mukotrpan rad i istraživanje različitih arhivskih fondova. Bitan činilac u otporu prema demistifikaciji nedavne historije predstavljaju srpske elite koje još uvijek zastupaju program i ideju tzv. velike Srbije. Politička, intelektualna i kulturna elita srpskog naroda shvatila je važnost MKSJ i od samog početka radila je na zaštiti svojih državno-nacionalnih interesa, svjesno predstavljajući Tribunal kao antisrpsku instituciju, formiranu sa ciljem da samo sudi Srbe, a istovremeno ostvarujući maksimalnu saradnju sa Tribunalom. Spretnost i razumijevanje političkih prilika srpskih intelektualnih, političkih i kulturnih elita sačuvali su Srbiju krivične odgovornosti. Činjenica je da su sve važne presude u kontekstu zločina na prostoru Hrvatske i Bosne i Hercegovine izrečene zvaničnicima paradržava, odnosno Republike Srpske i Republike Srpske Krajine. Doprinos u rasvjetljavanju mračnih dionica recentne prošlosti dala je dr. Nevenka Tromp. Autorica dr. Nevenka Tromp radila je 12 godina kao istraživač Tužilaštva u Hagu, što u značajnoj mjeri doprinosi relevantnosti studije. Njena upućenost u dešavanja na ovim prostorima, poznavanje povijesnih prilika i posvećenost ovoj problematici rezultirali su nastankom važne knjige – *Smrt u Hagu: Nezavršeno suđenje Slobodanu Miloševiću*.

¹ Prikaz knjige Nevenke Tromp *Smrt u Hagu: Nezavršeno suđenje Slobodanu Miloševiću* (University press – izdanja Magistrat, 2019).

² A review of a book *Death in The Hague: Unfinished trial of Slobodan Milošević* by Nevenka Tromp (University press - editions Magistrat, 2019).

Kompozicija knjige podijeljena je na sedam poglavlja. Unutar poglavlja nalazi se više potpoglavlja. U prvom poglavlju (7–59) autorica pruža odgovore na mnogobrojna pitanja. Dr. Tromp svoj istraživački interes usmjerava ka dokaznim materijalima koji upućuju na intencionalistički plan srpskih elita, odnosno da su zločini počinjeni od srpskih vojnih formacija rezultat plana koji je realiziran od „vrha prema dolje“. Sam čin osnivanja MKSJ-a 1993. godine nije doprinio stabilizaciji prilika i uspostavljanju mira. Uspostavu MKSJ-a treba posmatrati iz perspektive indiferentnosti međunarodne zajednice da adekvatno odgovori na genocid u Bosni i Hercegovini. Genocid nad Bošnjacima počinjen 1995. godine u Srebrenici i kasnije otpočinjanje sukoba na prostoru Kosova jasno pokazuju da MKSJ nije doprinio smirivanju srpskog nacionalističkog duha. Slobodanu Miloševiću, realizatoru velikosrpske ideje, suđenje je započelo 2002. godine. Optužnica ga je teretila za zločine na području Kosova, Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Milošević je bio optužen za zločin genocida na prostoru Bosne i Hercegovine. Paradoks na koji ukazuje autorica ogleda se u tome da se ideja teritorijalnog širenja, odnosno ideja tzv. velike Srbije, spominje samo u optužnici za Hrvatsku. Velikosrpska ideja uvijek je kroz svoje planove isticala važnost Bosne i Hercegovine i potrebu za bosanskohercegovačkim teritorijem. Ideja teritorijalnog širenja na račun tuđih teritorija prisutna je kroz brojne nacionalno-političke dokumente Srbije, počevši od *Načertanija* 1844. godine, Moljevićeve *Homogene Srbije*, pa do *Instrukcija* Dragoljuba Draže Mihailovića, da se etnički očiste prostori od nesrpskih elemenata. Slučaj Milošević nije doživio konačni epilog u vidu presude zbog smrti optuženog. Iz tog razloga žrtve i javnosti ostale su uskraćene za određeni stupanj pravde. Ipak, dr. Tromp ukazuje da to ne predstavlja kraj. Brojni dokazi i nova saznanja omogućavaju „oblikovanje povijesnog narativa, odnosno opisa događaja važnih za rekonstrukciju ratova iz devedesetih godina prošlog stoljeća.“

U drugom poglavlju (61–106) autorica opisuje politički razvoj i dolazak na vlast Slobodana Miloševića. Također, pridaje pažnju nastanku velikosrpske ideologije, dajući koncizan i jasan pregled najbitnijih faza velikosrpske ideje kroz historiju. Političkoj karijeri Slobodana Miloševića prethodila je karijera u javnoj administraciji i bankarskom sektoru. U politički život ušao je na inicijativu Ivana Stambolića. Zahvaljujući angažmanu Stambolića imenovan je za predsjednika Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije. Rapidni procvat i rast u politici Slobodan Milošević ipak ostvaruje zahvaljujući događajima na Kosovu 1987. godine. Problemi na Kosovu svoju genezu povlače od 1981. godine, kada su etnički Albanci iskazali javno nezadovoljstvo. Odmah je uslijedio odgovor iz Beograda, potaknut od Srpske akademije nauka i umjetnosti. Formira se Srpski pokret otpora

Kosova, na čije čelo dolazi Miroslav Šolević, koji ima zadaću da kroz pokret realizira ideje Dobrice Ćosića i Dušana Ristića. Situaciju na Kosovu pokušavao je smiriti i Stambolić 1986. godine. Ipak, drugi Miloševićev dolazak na Kosovo i čuvena rečenica upućena Srbima: „Niko ne sme da vas bije“, napravila je od njega vođu. Nakon ovih događaja i čuvene osme sjednice CKSKS-a Miloševiću se otvorio put ka apsolutnoj političkoj moći. Na osmoj sjednici 1987. godine razriješen je dužnosti Dragiša Pavlović, a decembra ista sudbina zadesila je Ivana Stambolića. Slobodan Milošević je postao predsjednik Srbije 1989. godine. Prvi mandat trajao je godinu dana. Po okončanju prvog mandata dolazi do prvih višestranačkih izbora u Srbiji. Nakon izbora predsjednik postaje Slobodan Milošević, a ulogu dominantne partije u političkom životu Srbije preuzima Socijalistička partija Srbije. Partija je nastala udruživanjem Socijalističkog saveza radnog naroda Srbije i SK Srbije. Autorica vješto zapaža kontinuitet velikosrpske ideje, koja prožima srpsku političko-nacionalnu misao od 19. stoljeća pa do danas. Začetnik ideje teritorijalne ekspanzije bio je Ilija Garašanin, koji je u dokumentu *Načertanije* postavio granice buduće tzv. velike Srbije. Dr. Nevenka Tromp u ovom dijelu knjige hronološki prati ideju tzv. velike Srbije i odnos srpskih elita prema toj pojavi počevši od samog *Načertanija*, balkanskih ratova, dešavanja tokom Prvog svjetskog rata i navodne ponude za tzv. veliku Srbiju kroz Londonski sporazum i prve Jugoslavije. Pažnju posvećuje dešavanjima tokom Drugog svjetskog rata i srpskom nacionalnom pitanju u drugoj Jugoslaviji. Objektivno govoreći, dvije su stvari kristalno jasne, a to su stalno prisustvo velikodržavnih planova srpskih elita i njihova spremnost da te planove vješto skrivaju ili im pridaju druga značenja. Memorandum Srpske akademije nauka i umjetnosti 1986. godine pripremio je ambijent za oslobađanje srpskog nacionalističkog duha. Memorandum se sastojao iz dva dijela: prvi dio, koji je tretirao pitanje jugoslavenskog društva i krize i drugi dio, koji se odnosio na položaj Srbije i srpskog naroda. Prema autorima Memoranduma, srpski narod se susretao sa brojnim nedaćama, ali kao ključni problem pojavljuju se neriješeni državno-pravni odnosi Srbije sa Jugoslavijom. Koliko je Memorandum imao utjecaj na politiku Slobodana Miloševića, pokazuje podatak da su četvorica autora Memoranduma bili članovi političke partije Slobodana Miloševića, a to su bili: Miloš Macura, Antonije Isaković, Mihailo Marković i Dušan Kanazir.

Kroz treće poglavlje (107–141) autorica počinje sa analizom Miloševićevih ciljeva. Prvi ciljevi politike Slobodana Miloševića bili su centralizacija Srbije. Realizacija toga plana podrazumijevala je ukidanje autonomije dvjema pokrajinama, Kosovu i Vojvodini. Donošenjem ustava Srbije 1990. godine taj plan je realiziran. Sljedeći plan ogledao se u nastojanjima da se jugoslavenska federacija centralizira. Srpsko rukovodstvo nije uspjelo

ostvariti centralizaciju jugoslavenske federacije. Prepreka na tom putu bila je odluka Hrvatske i Slovenije da krenu putem nezavisnosti. Predsjednik Hrvatske Franjo Tuđman kazao je da, ukoliko Slovenija proglasi nezavisnost, isto će postupiti i Hrvatska. Milan Kučan, predsjednik Slovenije, u javnosti je iznio detalje razgovora sa Miloševićem, gdje je on tvrdio da Srbija nema aspiracija prema Sloveniji, ali da u slučaju Hrvatske računa na određenu teritoriju. Presretnuti razgovori pokazuju pravac razmišljanja Slobodana Miloševića. Tokom 1991. godine tvrdio je da područja u Hrvatskoj na kojima žive Srbi moraju ostati unutar Jugoslavije. Takvu retoriku pravdao je na sljedeći način: „Da se ove teritorije ne odvajaju od Hrvatske, već da se Hrvatska odvajaju od reducirane Jugoslavije u kojoj ostaju sve srpske teritorije.“

U narednom poglavlju (143–180) autorica pažnju usmjerava na plan srpskog rukovodstva da održi Jugoslaviju, ali u reduciranom obliku, odnosno krnju Jugoslaviju. Pokušaji da se uspostavi kontrola nad srpskim teritorijama na području Hrvatske počinje balvan-revolucijom. Nakon toga dolazi do otvorenog sukoba između pobunjenih Srba i Hrvatske. Cilj srpske pobune bio je stvaranje ekskluzivnog srpskog teritorija, koji bi bio sastavni dio Srbije. Tokom 1991. godine dolazi do formiranja tzv. Republike Srpske Krajine. Hrvatski Srbi bili su u potpunosti kontrolirani od Beograda. Jugoslavenska narodna armija pomagala je pobunu. General Veljko Kadijević u svojim memoarima priznat će važnost JNA za Srbe koji su živjeli van matice. U konačnici, srpska politika doživjela je poraz na prostoru Hrvatske. Ideja srpskih prostora nije zaživjela i 1995. godine doživjela je svoj poraz.

Naredno poglavlje (181–258) odnosi se na dešavanja na području Bosne i Hercegovine. Srpska politika bez sumnje najveću brutalnost ispoljavala je u Bosni i Hercegovini. Ciljevi velikosrpske politike bili su etničko čišćenje teritorija od nesrpskih elemenata. Najveću cijenu platili su Bošnjaci, nad kojima je počinjen genocid. Izvođači velikosrpskih planova u Bosni i Hercegovini bili su Radovan Karadžić i Srpska demokratska stranka. Autorica posebnu pažnju posvećuje događajima koji su prethodili agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Srpsko-hrvatski odnosi opterećeni su brojnim pitanjima, ali historijska činjenica je da se problemi ostavljaju po strani kada je riječ o Bosni i Hercegovini. Rukovodstva Srbije i Hrvatske tokom sukoba na teritoriju Hrvatske održavala su sastanke i raspravljala o pitanju Bosne i Hercegovine. Bitnost Bosne i Hercegovine za Srbiju pokazuje razgovor između Stjepana Mesića i Borisava Jovića, gdje je Jović izjavio da Srbija nema interes za hrvatske teritorije koliko za Bosnu, gdje Srbima pripada 66% teritorije. Mogućnost da proširi teritorije Hrvatske

uvidio je i Franjo Tuđman, koji je bio opsjednut granicama Banovine Hrvatske iz 1939. godine. Sastanak u Karađorđevu između Miloševića i Tuđmana pokazuje tendenciju da se važna pitanja rješavaju između Srba i Hrvata, a Bosna i Hercegovina i Bošnjaci da se tretiraju kao objekti srpsko-hrvatske nagodbe. Razbijanje teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine srpska strana započela je tokom 1991. godine. Tada dolazi do proglašavanja srpskih autonomnih oblasti, sa ciljem formiranja regija u kojima Srbi čine apsolutnu većinu. Kasnije dolazi do formiranja paralelnih institucija, kakva je bila tzv. Skupština bosanskih Srba. Upravo je tzv. Skupština RS tokom 1992. godine usvojila dokument pod nazivom „Šest strateških ciljeva“. Suština tog dokumenta ogledala se u etničkom razdvajanju od ostalih naroda i ostvarivanju velikosrpskih interesa. General Ratko Mladić zaključio je da realizacija ovih ciljeva podrazumijeva genocid. Dr. Tromp u ovom dijelu posebnu pažnju pridaje odnosu međunarodne zajednice prema agresiji i genocidu u Bosni i Hercegovini. Također, autorica analizira utjecaj Miloševića na rukovodstvo bosanskih Srba. Međunarodna zajednica je kroz svoje inicijative legitimizirala i favorizirala da se Bosna i Hercegovina etnički podjeli. Takva praksa uočljiva je od samog početka, odnosno od Kutiljerovog plana, pa do Dejtonskog sporazuma. Komentarišući prvi mirovni plan, odnosno inicijativu evropskog pregovarača Kutiljera, srpska strana je jasno kazala da je njegova ponuda za Srbe bila neprihvatljiva, unatoč ponudi od 50% teritorije za Srbe, ali da je bila dobra iz razloga što je legitimizirala zahtjeve Srba u Bosni i Hercegovini. Unatoč činjenici da je Republika Srpska nastala na genocidu, Dejtonskim sporazumom Republika Srpska zadržala je svoju teritoriju. Slobodan Milošević je imao presudnu ulogu u oblikovanju politike bosanskih Srba. Upravo je Slobodan Milošević predstavljao srpsku stranu u Dejtonu i potpisao dokument. U ovom dijelu knjige autorica objašnjava kako je država Srbija sakrila dokumente koje je Bosna i Hercegovina mogla koristiti u tužbi za genocid. Srbija je pristala da preda dokumentaciju Vrhovnog savjeta odbrane „samo ukoliko bi imali pravo da redigiraju sve dijelove koji bi mogli predstavljati rizik za 'vitalne državne interese'“. Direktnu podršku u prikrivanju dokumenata Vrhovnog savjeta odbrane pružila je Karla del Ponte, upućujući pismo ministru Goranu Svilanoviću, gdje je pristala na zaštitu dijelova dokumentacije VSO-a.

U posljednja dva poglavlja (258–318, 319–342) autorica prikazuje posljednju ratnu etapu Slobodana Miloševića i njegov pad. Koliko je Kosovo doprinijelo političkoj afirmaciji Slobodana Miloševića, toliko je i doprinijelo njegovom političkom padu. Ukidanje autonomije Kosovu 1990. godine učinjeno je iz jednog razloga – osiguravanja srpske kontrole nad Kosovom. Želja za dominacijom i uspostavom potpune kontrole nad Kosovom za posljedicu će imati oružani sukob. Srpska agresivna politika bila je

usmjerena na Kosovo. Takva politika za posljedicu će imati humanitarnu katastrofu. Ipak, dalju eskalaciju zločina nad etničkim Albancima spriječila je intervencija NATO-snaga. Intervencijom je Srbija izgubila kontrolu nad Kosovom. Milošević nije iskoristio pruženu šansu međunarodne zajednice da negativnu sliku o sebi, kao balkanskom kasapinu, transformira u pozitivnu sliku balkanskog mirotvorca. Na samom kraju političke karijere Milošević se oštro obračunavao sa svojim neistomišljenicima. Slobodan Milošević otišao je sa vlasti 2000. godine, godinu kasnije je uhapšen i izručen Hagu, a suđenje je započelo 2002. godine. Presuda nije izrečena zbog smrti Slobodana Miloševića 2006. godine.

Autorica dr. Nevenka Tromp predala je javnosti sadržajan i bitan pogled na problematiku velikosrpske ideje ali i na realizatora te politike na kraju 20. stoljeća. Autorica predmetu svog istraživanja ne pristupa na ideološki način, već sklapa mozaik činjenica. Tim pristupom svoju knjigu je učinila važnim i nezaobilaznim štivom prilikom rasprava i diskusija o ovoj problematici.